

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО САМОРОЗВИТКУ ТА САМООСВІТИ

Марина Чистякова¹

orcid – 0000-0003-1626-1005

Євген Козак²

orcid – 0000-0002-7525-3147

Андрій Петров³

orcid – 0000-0003-4058-7793

Віталій Авінов⁴

orcid – 0000-0002-5515-6323

Леонід Гурман⁵

orcid – 0000-0001-9681-6714

Андрій Ладиняк⁶

orcid – 0000-0001-6096-5902

Вадим Воронецький⁷

orcid – 0000-0002-8297-6757

¹⁻⁷ Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

кореспондент-автор – М. Чистякова: Chystiakova@kpnpu.edu.ua

doi: 10.32626/2309-8082.2021-20.57-60

В умовах сучасного освітнього процесу самоосвіта та саморозвиток набувають великого значення як для суспільства в цілому, так і для певної особистості. Мета дослідження полягала у визначенні рівня мотивації до самоосвіти та саморозвитку у майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту. *Матеріал і методи дослідження.* Досягнення поставленої мети відбулося завдяки використанню комплексу адекватних методів дослідження: при опрацюванні різних джерел інформації було використано аналіз, синтез, систематизацію; для одержання необхідних емпіричних даних використовували психологічне тестування за методикою Л. Бережнова «Діагностика рівня саморозвитку» та інтерв'ю. У дослідженні взяли участь 60 студентів закладу вищої освіти. *Результати.* Було встановлено, що високий рівень прагнень до самоосвіти та саморозвитку мають 21,7% студентів. Середній рівень показали 58,3% студентів. Вони достатньо реалістично налаштовані, що зумовлює прагнення до самореалізації в галузі фізичного виховання та спорту. Слабку мотивацію до навчання та самоосвіти показали 20% респондентів. Представлено програму самоосвіти та саморозвитку, в процесі проектної діяльності якої, майбутні фахівці галузі фізичного виховання та спорту навчаються: планувати свою роботу, заздалегідь прогнозувати її результати; використовувати різноманітні джерела інформації; аналізувати та порівнювати факти; приймати рішення. *Висновок.* Підготовка фахівця і професійна діяльність потребують освіти впродовж життя, свідомого керівництва процесом особистого розвитку.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, саморозвиток, мотивація, студенти.

Maryna Chystiakova, Yevgeniy Kozak, Andrii Petrov, Vitaliy Avinov, Leonid Gurman, Andrii Ladyniak, Vadym Voronetskiy. Formation of students' motivation for self-development and self-education

Self-education in modern educational process acquires great importance both for society and for the individual. Aim of the research was to determine how to achieve certain goals for students through deliberate and focused motivation for self-development and self-education. *Material and methods of the research.* Achieving this goal was due to the use of a set of adequate research methods: in the processing of various sources of information was used analysis, synthesis, systematization; to obtain the necessary empirical data by Interview methods and as well as «Diagnostics of self-development level» by L. Berezhnov for identifying the ability to unlock and mobilise one's own efforts under any circumstances, successful work performance with the aim of self-realisation of hidden capabilities. Investigated were 60 students of higher establishment. *Results.* It was revealed that 21.7% students have a high level of desire for self-education and self-development. The average level was shown by 58.3% students. They are quite realistic, which determines the desire for self-realization in the field of physical education and sports. Weak motivation for learning and self-education showed 20% respondents. The program of self-education and self-development is presented, during the project activity of which future specialists in the field of physical education and sports learn: to plan their work, predicting its results in advance; use various sources of information; analyze and compare facts; make a decision. That is why the knowledge acquired through their own efforts will be an intrinsic motivation for successful action. *Conclusion.* Specialist training and professional activity require continuous education committed to lifelong learning in your chosen field, conscious guidance of the process of personal development.

Keywords: self-education, self-education activities, self-development, motivation, students.

Вступ

У сучасному світі освіта є основою соціального та економічного добробуту, визначальним ресурсом розвитку держави.

Метою навчання студентів відповідно до освітніх стандартів є не тільки засвоєння навчальних дисциплін, але й розвиток здібності до самоосвіти, саморозвитку, самореалізації, рефлексії [7]. Самоосвіта та саморозвиток, будучи взаємодоповненням процесу освіти, за правильною організацією сприяє реалізації інтелектуального потенціалу й розкриттю індивідуальних особливостей студентів [5; 8].

Дослідження проблеми самоосвіти та саморозвитку студентів не може бути повністю розкрито без розуміння мотиваційної складової даного феномену. Кожна людина стикається з різними формами мотивації, які надзвичайно різноманітні за своєю спрямованістю та ефективністю. Це такі моделі як: «батого та пряника», первинної та вторинної потреби, внутрішньої та зовнішньої винагороди, факторна модель стимулювання, теорія очікування, теорія справедливості, об'єднана модель мотивації Портера-Лоулера тощо [11]. Всі теорії мотивації сходяться на тому, що індивід, поведінка якого спрямована на

досягнення поставленої мети, свідомо виробляє у себе не тільки певні якості, навички, вміння, але й формує свою особистість [3; 5; 8]. Вибір життєвих цілей при цьому базується на власному досвіді, усвідомленні можливостей, сприйманні поточної ситуації тощо. Саме тому мотивація, як провідний фактор регуляції активності поведінки й діяльності особистості, являє виключний інтерес.

Дослідження мотивації в загальному й мотивації до самоосвіти та саморозвитку студентів є однією з центральних проблем і водночас таким питанням, яке розглядається в дискурсі педагогіки [1; 2], психології [4; 8], філософії [9], менеджменті [3; 5].

Сучасні вчені вважають, що прагнення до самоосвіти та саморозвитку формується через цілеспрямований вплив на людей, які навчаються [8; 11].

На цей час залишаються недостатньо вивченими фактори внутрішньої мотивації до самоосвіти та саморозвитку, можливості нових освітніх практик.

Матеріали та методи дослідження

Мета дослідження полягала у визначенні рівня мотивації до самоосвіти та саморозвитку у майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту.

Для вирішення поставлених завдань під час вивчення літературних джерел використовували загальнонаукові методи дослідження, а саме: аналіз, узагальнення, систематизацію.

Із соціологічних методів використали інтерв'ю та психологічне тестування за методикою Л. Бережнова «Діагностика рівня саморозвитку й професійно-педагогічної діяльності» [4, с. 411-413], що відповідає наявним вимогам. За допомогою зазначеної методики ми мали на меті дослідити рівень прагнення майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту, самооцінку власних якостей, що сприяють саморозвитку, здійснити оцінку можливості професійної реалізації.

Досліджуваним було надано бланк методики, яка представляє собою 18 питань і по три передбачуваних відповіді. Тест має три шкали: «Рівень прагнення до саморозвитку», «Самооцінка особистістю своїх якостей, що сприяють саморозвитку», «Оцінка проекту педагогічної підтримки як можливості професійної самореалізації майбутнього вчителя».

Респондентам пояснена мета тестування, які дані можна отримати і як їх використати. Запропоновано вибрати один із варіантів відповіді (а, b, c) на кожне питання та обвести букву.

Метод інтерв'ю (проблемне) використовували для отримання інформації щодо витрат часу на самоосвіту, про використання освітніх платформ, про інноваційні форми навчання, які подобаються студентам тощо. Перед початком інтерв'ю респондентів окреслено завдання дослідження. У ході

бесіди занотовувалися враження, запитання та ідеї, що виникли під час інтерв'ю. Протокол складався у довільній та стислій формі.

Щодо організації дослідження, то в ньому взяли участь 60 студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, які використовували чинний зміст освітньої програми протягом третього року навчання.

Результати дослідження

Існують різноманітні підходи визначення і трактування поняття «мотивація». У менеджменті функція мотивації засновується на теорії, яка забезпечує процес спонукання особи до дієвості, спрямованої на досягнення особистих цілей чи цілей організації [8]. Тією чи іншою мірою загальна теорія мотивації вивчає потреби, мотиви й пов'язану з ними винагороду. Кожен індивід має свої цінності, інтереси та потреби, у задоволенні яких полягає зміст людського життя. Причому потреба в саморозвитку за думкою А. Маслоу належить до вищих людських потреб і особливої уваги заслуговує на етапі професійного становлення та зростання [3].

Про існування потреб свідчить поведінка людей. Так, для того щоб забезпечити будь-яку діяльність студентів, яка виникає під впливом зовнішніх (інтерес студентів до досліджуваної проблеми, навчальна зацікавленість, активізація їхньої пізнавальної діяльності) та внутрішніх факторів, зовнішній стимул повинен викликати відповідний внутрішній рушій – мотив. Відомо, що мотиви людини є варіативними й можуть змінюватися залежно від змін потреб кожної окремої особистості [3; 5; 10]. Усвідомлені мотиви і визначена мета активізують людину до повсякденного саморозвитку, самоосвіти й можливостей реалізації себе в професійній діяльності.

Для виявлення рівня мотивації до самоосвіти та саморозвитку студентам було запропоновано тестування за методикою Л.Н. Бережнова [4].

Результати тестування показали, що високий рівень мають 21,7 % студентів (n=13, 46,7±1,04), осіб із дуже високим рівнем не виявлено. Студенти з високим рівнем орієнтовані на самовдосконалення та самоосвіту. У них сильна мотивація до отримання знань зі спеціальності.

Середній рівень показали 58,3 % студентів (n=35, 36,7±0,64), за нормами автора методики, середньому рівню відповідають значення у 35–39 балів. Вони прагнуть розвиватися, самовдосконалюватись, достатньо реалістично налаштовані, що обумовлює прагнення до самореалізації в професії.

Слабку мотивацію до навчання та самоосвіти показали 20 % респондентів (n=12, 27,25±2,1, V=8%), із низьким рівнем – 2 осіб, із рівнем нижче серед-

нього – 10 респондентів, їм не цікаво здобувати нову інформацію, знання і практичний досвід. Можливо, ці студенти перебувають у стані пошуку життєвих та професійних цілей і мотивів, намагаються уникати невдач і це зумовлює зниження потреби в досягненні успіху в професійній діяльності.

У дослідженій групі середньогруповий рівень самооцінки особистістю своїх якостей, що сприяють саморозвитку, розцінювався як нормальний – $12,25 \pm 1,1$, $V=6$ %. Рівень оцінки проекту педагогічної підтримки як можливості професійної самореалізації майбутніх фахівців в галузі фізичного виховання та спорту розцінювався як такий, що є скоріше перспективним – $9,75 \pm 0,1$. Тож, спираючись на результати отримані під час тестування, можна підсумувати, що у кожного п'ятого студента визначається низький рівень мотивації до освітньої діяльності, студентам варто усвідомити сутність таких понять, як «хочу» (інтереси), «можу» (здатності) і «треба» (за якими професіями знайти роботу), їхнє місце й роль у процесі особистісного самовдосконалення.

Майбутніх фахівців галузі фізичної культури із високим та середнім рівнем мотивації переважаючи більшість (78,3 %), це сигналізує про те, що досліджувані здатні теоретично і практично аналізувати свої професійні можливості й на цій основі формувати програму власного подальшого професійного зростання

У процесі проектування індивідуальної програми на практичних заняттях студентам окреслено типові помилки, які виникають при формуванні мотивації до самоосвіти та саморозвитку. По перше, це розуміння того, що цей процес постійний і вимагає значного бюджету часу. Аналіз спеціальної літератури показав [2], що бюджет часу який витрачають на самоосвіту китайські студенти становить від 3 до 6 годин на день. Аналіз практик самоосвіти студентів факультету фізичної культури показав, що 59 % респондентів витрачають менше однієї години на день, від 1 до 2 годин витрачають на самоосвіту 28 % студентів, останні 13 % опитаних витрачають більш 2 годин на день. Крім часу, необхідні наступні умови й чинники: фізіологічні (стан здоров'я); соціокультурні (навколишнє середовище, мікроклімат у сім'ї, колективі); психологічні (пам'ять, творчі здібності); педагогічні (наявність наставника).

Отже, проведене дослідження показало, що для реалізації студентів у професійній діяльності потрібно зосереджуватися на чітких цілях, складати план особистого досягнення й дотримуватися його.

Дискусія

Проаналізувавши останні дослідження та публікації в галузі менеджменту, психології та педагогіки маємо зазначити, що питання мотивації самоосвітньої діяльності є однією із фундаментальних проблем як

вітчизняної, так і зарубіжної науки [1; 2; 5; 6; 7; 11]. Низка авторів зазначає, що в студентські роки виникає багато проблемних ситуацій, пов'язаних із періодичним переживанням незадоволеності життям, якщо енергію цих станів звернути на вирішення значущих для студента завдань, незадоволеність стане стимулом до конструктивної, плідної роботи [3; 6], зокрема, спрямованої на безперервний саморозвиток та самоосвіту. З огляду, що студентські роки є сенситивним періодом для зміни себе, то великого значення набуває допомога студентам у проектуванні програми самоосвіти та саморозвитку.

Згідно даних авторів [8; 9; 10] навчання складається із послідовних етапів «виконання» та «мислення». Тобто, навчитись вивчаючи теорію чи слухаючи лекції, неможливо, потрібна практика. З другої сторони, навчання неефективне, якщо нові дії виконуються без теоретичного аналізу. Враховуючи зв'язок теорії з практикою ми ставили за мету не тільки отримання базових знань з менеджменту, але і вміння використовувати набуті знання у свідомому керівництві процесом особистісного розвитку. Тому наше завдання, як педагогів, полягало в допомозі студенту поєднати теоретичні знання з практикою, поставити перед ними завдання так, щоб цей зміст став предметом діяльності, створити умови, коли студенти самі розкриють привабливість самоосвіти. Один із прикладів такої взаємодії: програма саморозвитку та самоосвіти.

Основний етап роботи студента над програмою починається з прийняття рішення про необхідність особистісного самовдосконалення. На цьому етапі головний акцент програми: формування цілей. У процесі лекції студентам було доведено, що необхідно враховувати, що будь-яка мета має сенс тільки тоді, коли встановлені терміни її втілення і сформульовані бажані результати. Перевірити цілі можливо за критеріями SMART (Specific. Measurable. Achievable. Resulting. Time).

Далі формуємо програму діяльності для самоосвіти та саморозвитку. По-перше, для цього необхідно вибрати найбільш доцільні методи навчання. Як правило, студенти починають підбір зі звичних та відомих методів: «читати книги», «пройти курси», «відвідати семінар», мета яких — здобути фундаментальні знання в галузі фізичного виховання і спорту. По-друге, треба інтегруватися у світовий освітній простір. Сьогодні самоосвіта можлива з використанням сучасних інформаційних платформ: Coursera, Universum, MIT open courses тощо. Ці платформи пропонують заняття й навчальні курси, які проводяться викладачами кращих світових університетів. Їхньою місією є навчання студентів з усього світу, змінюючи

водночас методи традиційного викладання й роблячи навчання доступним і орієнтованим на студента.

На цьому етапі необхідно не забувати про постійний контроль процесу запланованих заходів, які вказані в особистому плані розвитку. Можливо використовувати методику PDP (Personal Development Plan).

Одержані дані певним чином узгоджуються з результатами інших дослідників [2; 8; 11], що свідчить про можливість враховувати їх у навчальному процесі.

Враховуючи дані літературних джерел та власний досвід ми дійшли висновку, що не треба боятися ставити собі складні завдання. Особливу увагу, під час складання програми, потрібно звертали на те, що потреба вчитись усе життя складається зі значного повсякденного витрату часу.

Висновки

На основі аналітичного огляду наукової літератури щодо формування мотивації до самоосвіти та само-

розвитку майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту доведено, що підготовка фахівця і професійна діяльність потребують безперервної освіти, свідомого керівництва процесом особистісного розвитку.

Формування програми мотивації до самоосвіти та саморозвитку передбачає наявність у студентів мотивів, потреб та інтересів, що спонукають студентів до професійної самореалізації. З'ясовано, що 88,3 % респондентів спрямовують свої зусилля на отримання знань з фізичного виховання та спорту.

Проведене дослідження дало змогу виявити, що студенти недостатньо уваги приділяють витратам часу на самоосвіту. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення програми посилення мотивації студентів — майбутніх фахівців галузі фізичного виховання та спорту в умовах дистанційної освіти.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела та література

1. Бойчук Ю., Єдинак Г., Галаманжук Л., Ключ О., Скворонський О. Дослідження інтересу студенток до розвитку фізичних якостей педагогічними засобами й методами. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2019. Вип. 13. С. 29–34. DOI: 10.32626/2227–6246.2019–13.29–33 ISSN 2309–8082
2. Кичерова М.Н., Черноморченко С.И., Чжу Юйфу. Особенности самообразования российских и китайских студентов. *Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина*. 2018. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-samooobrazovaniya-rossiyskih-i-kitayskih-studentov> 0
3. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 132 с.
4. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М.. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва: Изд-во Института Психотерапии, 2005. С. 411–413.
5. Фрейдджер Р. Личность. Теории, упражнения, эксперименты. пер. с англ. 6-е междунар. изд. СПб.: Проим-ЕВРОЗНАК, 2006. 704 с.
6. Шапаренко Х. А. Теорія і практика особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти: монографія. Харків: ТОВ «ДИСА ПЛЮС», 2018. 347 с.
7. Шиманович І. В. Формування в майбутніх учителів потреби в професійному самовихованні: дис... канд. наук: 13.00.04. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. 20 с
8. Brian Tracy. Professional and personal development through lifelong learning. <https://www.briantracy.com/blog/business-success/the-pursuit-of-mastery-and-lifelong-learning-personal-development-hard-work/> (Last accessed: 11.03.2021).
9. Loyens, S. M., Magda, J., Rikers, R. M. (2008). Self-directed learning in problem-based learning and its relationships with self-regulated learning. *Educational Psychology Review*, 20, 411–427.
10. Shogren K. A. Culture and self-determination: A synthesis of the literature and directions for future research and practice. *Career Development for Exceptional Individuals*. 2011. № 34. P. 115–127. URL: doi: 10.1177/0885728811398271
11. Wolters, C. A. (2011), Regulation of motivation: Contextual and social aspects. *Teachers College Record*, 113, 265–283.

Надійшла до друку 22.03.2021

References

1. Boychuk, Y. Iedynak, G., Galamanzhuk, L. Klyus, O., Skavronskiy, O. (2019), «Doslidzennya interesu studentok do rozvytky fizychnykh yakostey pedagogichnyimi zasobamy» [Research of students' interest in the development of physical qualities by pedagogical means]. *Bulletin of Kamyanets-Podilskiy Ivan Ogiyenko National University. Physical Education, Sports and Human Health*, Issue 13. pp. 29–34. DOI: 10.32626/2227–6246.2019–13.29–33 ISSN 2309–8082 [in Ukraine].
2. Kicherova, M. N., Chernomorchenko, S. I., Chzhu Yuyfu (2018), «Osobennosti samooobrazovaniya rossiyskikh i kitayskikh studentov», [Features of self-education of Russian and Chinese students]. *Vestnik LGU im. A. S. Pushkina*. № 4. <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-samooobrazovaniya-rossiyskih-i-kitayskih-studentov> 0 (Last accessed: 10.03.2021). [in Russian].
3. Maslou, A. (2008), *Motivatsiya i lichnost'* [Motivation and personality]. Piter, Sankt-Peterburg. 132 p. [in Russian].
4. Fetiskin, N. P., Kozlov, V. V., Manuylov, G. M. (2005), *Sotsial'no-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malykh grupp*. [Social and psychological diagnostics of the development of personality and small groups]. Izd-vo Instituta Psikhoterapii, Moskva, pp. 411–413. [in Russian].
5. Freydzher, R. (2006), *Lichnost'. Teorii, upravneniya, eksperimenty*. [Theories, exercises, experiments]. SPb.: Proym-YEVROZNAK, 704 p. [in Russian].
6. Shaparenko, KH. A. (2018), *Teoriya i praktyka osobystisnoho samovdoskonalennya maybutnikh pedahohiv doshil'noyi osvity* [Theory and practice of personal self-improvement of future teachers of preschool education]: TOV «DISA PLYUS», Kharkiv, 347 p. [in Ukraine].
7. Shymanovych, I. V. (2008), *Formuvannya u maybutnikh uchyteliv potreby v profesijnomu samovykhovanni* [Formation of the need for professional self-education in future teacher]: the dissertation: 13.00.04. Klasych. pryvat. un-t. Zaporizhzhya, 20 p. [in Ukraine].
8. Brian Tracy. Professional and personal development through lifelong learning. <https://www.briantracy.com/blog/business-success/the-pursuit-of-mastery-and-lifelong-learning-personal-development-hard-work/> (Last accessed: 11.03.2021).
9. Loyens, S. M., Magda, J., Rikers, R. M. (2008). Self-directed learning in problem-based learning and its relationships with self-regulated learning. *Educational Psychology Review*, 20, 411–427.
10. Shogren K. A. Culture and self-determination: A synthesis of the literature and directions for future research and practice. *Career Development for Exceptional Individuals*. 2011. № 34. P. 115–127. URL: doi: 10.1177/0885728811398271
11. Wolters, C. A. (2011), Regulation of motivation: Contextual and social aspects. *Teachers College Record*, 113, 265–283.